

GİRİŞ

Eğitim, ister formal olsun, yani amaçlı, kasıtlı ve kontrollü; ister informal, yani aile arkadaş, sosyal çevreden kontrolsüz bir şekilde gerçekleşsin, insanlar için yaşamın zorunlu, kaçınılmaz bir parçasıdır. Doğayla uyum içinde yaşayan ve *ilkel* olarak tanımlanan insanların da günümüzde *modern* denilen insanın da eğitime ve eğitime gereksinimi vardır. Başlangıçtaki eğitime - eğitilme amacı ve gereksinimi ile günümüz uygar insanın eğitilme amaç ve gereksinimleri birbirinden oldukça farklılık göstermektedir. Biyolojik bir varlık olarak insanın eğitime - eğitilme gereksinimi, toplumsallaşan insaninkinden farklı iken; üretim ilişkilerine bağlı olarak ortaya çıkan sınıflı toplumlarda bu farklılık kapitalist toplumun özüne uygun olarak yabancılaşmayla kendini göstermiştir.

Doğadan Kovulan İnsanın Birlikte Yaşamak Zorunluluğu

Biyolojik bir varlık olan insan, varlığını sürdürebilmek için beslenme ihtiyaçlarını gidermek, üremek, güvenlik ihtiyacını karşılamak ve sürekli değişen koşullara uyum sağlamak zorundadır. Bütün canlılar gibi doğayla uyum içinde olan insan (*homo erectus*), ilk başlarda bitki köklerini çıkarmak için araç kullanmaya başladıysa da, zamanla korunma ve sonrasında avlanma amacıyla aletler yapmıştır. Doğayla bu uyum, alet kullanma ve alet yapma becerisi geliştikçe bozulmuş, doğadan kopmuş ve doğayla mücadele etmekle kalmayıp, doğayı kendi istekleri doğrultusunda kontrol etmeye yönelmiştir. Gerek bireysel ihtiyaçlarını karşılamada, gerekse doğa olaylarını anlama ve kontrol etmede işbirliğinin yararının anlaşılmasıyla, insanın birlikte yaşama zorunluluğu kaçınılmaz bir hal almıştır. Bir arada yaşamak, Fromm'a göre (Akt: Geçtan, 2000a) insanın "*ilişki ihtiyacını*" kaçınılmaz kılmış ve zamanla "*ilişki*" de insan için temel gereksinimlerden biri olmuştur.

İnsanların işbirliği içinde bir araya gelerek doğayı denetim altına alma ve ondan özgürleşme çabaları sonucu toplumlar oluşmuştur. Toplumlar geliştikçe insan da giderek doğadan kopmuş, yabancılaşmış ve bunun yarattığı yalnızlığı, doğayla olan doyurucu ilişkisini kendi geliştirdiği toplumlarla da kuramamıştır. Dolayısıyla doğadan özgürleşme çabası sonucu bu kez de kendini topluma bağımlı kılmıştır. Çünkü insan, yalnızlıktan da korkmuş ve diğer insanlarla birlikte olursa tehlikelerden korunacağına inanmıştır (Geçtan, 2000: 11).

Bununla birlikte insanın kendini koruma amacı açısından Ozankaya (1996: 11) toplumu "başta kendi kendini korumak ve sürdürmek olmak üzere birçok temel çıkarlarını gerçekleştirmek için işbirliği yapan (bir ölçüde çatışmakla birlikte) insanlardan oluşan, görelî bir sürekliliği olan, genellikle belli bir coğrafyasal yeri ve ortak ekini (kültürü) bulunan, çok ya da az ölçüde kurumlaşmış bir karmaşık ilişkiler bütünü" olarak tanımlamaktadır.

Bir yönüyle biyolojik bir varlık olan insan, diğer yönüyle de maddi ve manevi ihtiyaçları bağlamında diğer insanlarla ve doğayla iç içe olan sosyal bir varlıktır. İnsan diğer canlılardan farklı olarak, doğduğu günden itibaren uzunca bir süre başkalarının ilgi ve bakımına muhtaçtır. Tarihin ilk dönemlerinde toplu halde yaşamak zorunda olan insan için bugün de çok fazla bir şey değişmemiştir. Fromm (Akt: Geçtan, 2000b: 307), insanın bir arada yaşama zorunluluğundan kaynaklanan ihtiyaçlardan birisinin ve en önemlisinin ilişki ihtiyacı olduğunu vurgular. Fromm'a göre ilişki ihtiyacı, insanın insan olmak uğruna, doğayla sürdürdüğü beraberliğinden kopmuş olması gerçeğinden kaynaklanır. Hayvan, doğa tarafından, içinde yaşayacağı koşullarla baş edebilecek biçimde donanmıştır. Oysa insan, düşünme ve imgelem gücüne karşın, doğayla karşılıklı bağımlılığına dayanan bu yakın ilişkisini yitirmiştir. Hayvanın doğayla kurduğu içgüdüsel bağlarına karşın, insan kendi ilişkilerini kendi kurmak zorundadır ve bu ilişkinin en güçlüsü insanların birbirine duyabileceği yakınlıkla gerçekleşir (Geçtan, 2000b: 307). Yine Fromm'a göre (Akt: Geçtan, 2000b: 308) insanın dünyası öncelikle toplumsal nitelikte olduğundan, geliştirdiği güçler ve doyum sağlama biçimleri de toplumsal yönelimlidir. İnsan bu toplumsallığının gereği olarak bir takım bilgi ve becerileri, ortak yaşam alanı içinde keşfetme, kullanma ve böylece kültürlenmeyle karşı karşıya kalmıştır.

Yaşamı Sürdürebilme Aracı Olarak Eğitim

Birlikte yaşama zorunluluğu toplumsallaşmayı, toplumsallaşma da yaşamı devam ettirme aracı olarak beraberinde eğitimi getirmiştir. Bu karşılıklı ilişki kültürel yaşam içerisinde anlam kazanır. Kültür, toplumun yaşam tarzını belirleyen maddi ve manevi öğelerin bütünüdür. İnsan ilk dönemlerden itibaren yaşamını sürdürmek için bilgi ve beceriyi bir sonraki kuşağa aktarmak zorunda kalmıştır. Bu açıdan bakıldığında toplu olarak yaşayan insan için eğitim bir kaçınılmazlıktır.

İnsan yaşamak için ateşi denetlemeyi ve kullanmayı, taşlardan kesici alet yaparak hem kendini korumayı hem de avlanarak yaşamını sürdürmeyi, bitkileri tanımayı öğrenmesi gerekmiştir. Böylece insan ilk dönemlerden itibaren yaşamını sürdürmek için bilgi ve beceriler edinmiştir. “Alet yapmayı, avcılığı, ateş yakmayı, ev kurmayı ve toprağı işlemeyi, insan tek başına değil, öbür insanlarla birlikte, onlarla el ele vererek öğrenmiştir” (İlin ve Segal, 1998: 10). Böylece insan, bu öğrendiklerini kendisinden sonraki kuşaklara aktararak varlığını sürdürebilmiştir.

Eğitim, başlangıçta sadece insan yaşamını sürdürme işlevi götürken, kuşaklara aktarılacak biriken bilgiler sonucu üretilen alet ve bu aletlerin kullanılmasıyla üretim fazlası doğmuştur. Alet kullanımı üretim ilişkilerini etkilemiş, bu da toplumda işbölümünü ortaya çıkarmış, işbölümü de toplumsal ilişkileri

farklılaştırıp karmaşıklştırmıştır. Avcılık ve toplayıcılığa dayalı basit, kolektif işbölümünün yerini daha farklılaşmış ve teknik bir iş bölümü almıştır. Bu da daha uzmanlaşmış mesleki ve teknik bir eğitim sürecine olan ihtiyacı doğurmuştur. İnsanın gittikçe farklılaşan toplum düzeninde, bu öğrendiklerini yani kültürünü kendisinden sonraki kuşaklara aktarma sorunsalı, organize olmuş bir eğitimin önemini ortaya çıkarmıştır. Eğitim, gelecek kuşaklara biriken bilginin aktarılması ile bireye hem toplumsal yaşama daha kolay uyum, hem de üretim ilişkilerinde bir yer edinme olanağı sağlamıştır.

Toplumsalın Devamı Olarak Eğitim

Üretim ilişkilerinin zorunlu kıldığı işbölümü ve toplumsal ilişkiler eğitimin başlangıçtaki işlev ve amaçlarından farklılaşmasına neden olmuştur. Eğitimin işlevi başlarda bireysel gereksinimleri karşılayarak hayatta kalmak iken, zamanla bu işlev yaşamı sürdürmekten uzaklaşmış, toplumsal ve onun ürettiği maddi ve manevi değerlerin aktarılması aracına dönüşmüştür. Bir başka deyişle üretim ilişkilerinin ortaya çıkardığı sınıfsal eşitsizliğin sürekliliğini sağlama veçhelerinden biri olmuştur. Eğitime ilişkin yapılmış çeşitli tanımlar incelendiğinde bu işlev daha açık görülmektedir.

Eğitim, bireyleri doğayı denetleyecek, değiştirecek ve üretim yapabilecek biçimde yetiştirme, bireylerin doğal olgunlaşmalarını arttırma ve bu özelliği göstermelerini sağlamak amacıyla yapılır (Goodlad ve Timothy, 1997; Akt: Gökçe, 2005: 105).

Ozankaya (1984: 42)'ya göre eğitim, “toplumun genç üyelerinin yetişkin üyelere var olan kültüre bilinçli, amaçlı ve düzenli bir biçimde hazırlama sürecidir.” Eğitimden, birey üzerinde yapılan ve onun fiziksel, zihinsel ve ahlaksal varlığında bir değişikliği ve gelişmeyi gerektiren her türlü eylem anlaşılmaktadır. Yani bireyin hem kişisel hem de toplumsal gelişimi söz konusudur (Tezcan, 1997: 51).

Bu tanımlardan yola çıkıldığında eğitimin bilgi üretmek doğayı denetleme işlevinin yanı sıra, “zihinsel ve ahlaksal (Tezcan, 1997: 51)”, kültürel, inançsal değerlerin aktarım işlevini de üstlendiği anlaşılmaktadır. Toplumun eğitime, eğitimin de topluma yön verdiği döngüde, bireylerin dolayısıyla toplumun bilinçlerini bu döngüye müdahil olan güçlerin belirlediği söylenebilir. Bu konuda Marx (1993: 23): “insanların varlığını belirleyen şey, bilinçleri değil; tam tersine, onların bilinçlerini belirleyen toplumsal varlıklarıdır” demektedir. Öyleyse eğitimin temel toplumsal işlevi, üyesi olan bireylere egemen güçlerin önceden belirledikleri amaç (istendik-kasıtlı) ve belli doğrultuda onların bilinçlerine yön vermektir. Bunu temel toplumsal bir kurum olan eğitimin “toplumsal denetimi kurup sürdürmeye katkıda bulunma (Gündüz ve Gündüz, 2002: 212)” gizli işlevinden de anlamaktayız.

Bu açıdan eğitimin, bir toplumda iki tür işlevi olduğu düşünülebilir: Bunlardan birincisi toplumu oluşturan bireyleri niteliklendiren, eleyen, çeşitli katmanlara ve işlev alanlarına yerleştiren “gençleri iş pazarına ayırma, işsizliği öteleme, insanlar arasında rekabeti arttıran... (Gündüz ve Gündüz, 2002, 212)” bir mekanizma olarak eğitim; ikincisi ise bireylerin etkin bir özneye dönüşmesini ve toplumun gelişmesini sağlayacak bir güç olarak eğitimidir (Tan, 2000: 23). Eğitim, sınıf ve cins ilişkilerinin, toplumun kalıp yargılarının, egemen ideolojilerinin yeniden üretilmesi işlevini ve piyasa taleplerine uygun insanların, iyi yurttaşların yetiştirilmesi işlevini üstlenmekte, hem de bir özgürleşme ve değişme, kendini gerçekleştirme aracı olabilmektedir. Okul, bir beyin yıkama aracı olarak tasarlanmış olsa da, öğrenciler, verilen bilgileri süzgeçledikleri için, okulu bir özgürleşme aracına dönüştürebilmektedirler (Tan, 2000: 25).

Hangi gelişmişlik düzeyinde olursa olsun bütün toplumlar kendi kültür unsurlarını yani değerlerini, inançlarını, normlarını, dillerini, simgelerini, bilgilerini ve uygun bulunduğu diğer davranış örüntülerini yeni üyelerine öğretmeyi amaçlar (Kemerlioğlu, Kızılcı, ve Gündüz, 1996: 7). Kültür, bir toplumu diğer toplumlardan farklı kılan özellikleri vurgular. Eğitim kurumuyla toplumun kültürü bir sonraki kuşaklara aktarılırken Russell, (2005: 211) eğitimin “başka uluslara, farklılıklara, kuşku ve nefretle bakmayı engellemesi gerektiğini” belirtir. Oysa eğitimin toplumsal işlevi Russell’in belirttiğinin tersi yönünde işlemektedir.

Bütün toplumsal kurumlar gibi eğitim de toplumun gereksinimlerini karşılayan, belli amaçları olan ve bu amaçlara göre planlanan, yani felsefesi olan ve oluşturulan bir kurumdur. Eğitimin birilerince oluşturulan felsefesi, eğitimin hedeflerini ve eğitim ile nelerin, neden öğretileceğini belirler. “Şu anda öğretmenlere sunulan müfredat ve uygulamaya yönelik bir çok popüler yaklaşımın temelinde de, öğrencilere gündelik olarak yaşadıkları deneyimlerden soyutlanmış bir şekilde düşünmenin öğretildiği, politikadan arındırılmış ve kültürel açıdan steril hale getirilmiş öğrenim programları oluşturmaktadır” (McLaren, 2011: 349). Günümüzde eğitim, bireyin toplumsallaşmasını ve kültürün bireye aktarılmasını sağlamak amacıyla uzaklaşmış ve sadece öğretime “kafa yormadan pratik öğrenme, hızlı sonuç almaya” (İnal, 2011:12) yönelmiş; öğretim dışında kalan eğitim işlevlerini ise dini kurumlar, görsel-işitsel medya ve internet almıştır.

İktidarın Devamını Sağlama Aracı Olarak Eğitim

İktidar kavramı, güç ilişkilerini içerdiğinden kapsamı oldukça geniş bir kavramdır. Aile, aşiret ve devlete varıncaya kadar birey-grup ilişkilerinin olduğu her alanda kaçınılmaz olarak güç ve güce boyun eğme ilişkileri görülmektedir.

Toplumların temel yapısını ekonomik yapı yani üretim ilişkileri belirler. Bu temel yapı da toplumun üst yapısını (hukuk, siyaset, sanat, ahlak, kültür, eğitim, dini değer yargıları, vb.) oluşturmaktadır (Öztürk, 1993: 8). Üretim tarzının niteliklerinden kaynaklı olarak, toplumları oluşturan insanlar arasında kültürel, ideolojik politik vd. alanlarda yansımaları bulan ve bu grupları birbirinden ayıran farklılıklar oluşur (Birin, 2007: 523).

Bu açıdan bakıldığında eğitim/okullar, bu farklılıkların yansıdığı alanların başında gelmektedir. Tek başına okullar, sınıfsal bölünmeleri yaratmaz; yalnızca bu bölünmeye ve böylece onun genişletilmiş yeniden üretimine katkıda bulunurlar (İnal, 2008: 112-113). Miliband'a göre okullar, var olan toplumsal ve ekonomik düzenin üretimini üç şekilde gerçekleştirir (Akt: İnal, 2008: 113-114):

İlk olarak, işçi sınıfı kökenli çocukların çoğunluğuna yönelik sınıfsal konumları onaylayıcı bir rolü yerine getirirler. Alt sınıflardan gelen çoğu çocuk, başarısızlıklarının nedenini kendi yetersizliklerinde bulur. İkinci olarak eğitim, öğrencilere orta sınıf değerlerini aktarır. Okullar, işçi sınıfı kökenli çocuklara yabancı bir kültür, değerler ve dil yükler. Üçüncü olarak eğitim, toplumdaki egemen güçlerin onayladığı temel değerleri aktarır. Öte yandan ilk ve orta öğretim kurumları gibi üniversiteler de bu meşrulaştırma sürecine katılırlar.

Eğitim, resmi ve düşünsel anlamda; kişilerin değerler, yetenekler ve bilgi bakımından eğitildiği sosyal kurumlar olan okullarda yapılır (Gutok, 2006: 5). Başta okullar olmak üzere, Devletin ideolojik aygıtlarının (DİA) tümü üretim ilişkilerinin yeniden üretimi, yani kapitalist sömürü ilişkilerinin yeniden üretimini hedefler (Althusser, 2010: 179). Okullar, egemen sınıfın ideolojisini kitlesel biçimde “kafalara yerleştirerek” (Althusser, 2010: 181), dünya çapında sınıf mücadeleleri ile varlığı tehdit edilen bir üretim tarzının üretim ilişkilerinin yeniden-üretiminde belirleyici rol oynar (Althusser, 2010: 182). Bowles ve Gintis'e göre eğitim sistemi, varolan sınıfsal yapının yeniden üretiminde iki temel işlev görür (Akt: İnal, 2008: 115).

İlk olarak okullar, ekonomik başarının asıl olarak yeteneğe ve uyum becerilerine bağlı olduğu inancını güçlendirerek sınıfsal yapıyı ve eşitsizliği haklılaştırır / meşrulaştırır. İkinci olarak okullar, gençleri, kapitalist ekonomi için elverişli olan kapasiteleri, nitelikleri, fikir ve inançları oluşturarak sınıf egemenliğine ve yabancılaştırılmış işgücüne dayalı dünyadaki yerlerine yönelik olarak hazırlar.

Bu yönleriyle düşünüldüğünde eğitim, basit bir sosyalleştirme kurumu değildir. Okulda çocuklara öğretilen her bilgi ve değer, davranış ve alışkanlığı sınıfsal yeniden üretim sürecinin dışında düşünmek mümkün değildir (İnal,

2009: 37). Bir toplumdaki egemen üretim biçimi ve işbölümü içindeki kişinin bulunduğu yer, onun neyi öğrenebileceğini de belirler (Yılmaz, 1980: 15). Bu anlamda kişinin ailesinin sahip olduğu sosyo-ekonomik özellikler, onun nasıl bir okula gideceğini de belirlemektedir (Köse, 2006/2007).

Sosyolojik olarak toplumların evrimleşmesi, sınıf mücadelesi üzerinden şekillenir. Üretim ilişkilerinin dayattığı eşitsizliğin var ettiği bu mücadele egemen sınıfların toplum üzerindeki her türlü baskı ve müdahalesini içerir. Ve egemen sınıflar, toplumu arkalarına alarak, iktidarlarını süreklileştirmenin farklı yollarını ararlar. Bu evrim içerisinde çok farklı söylemler ve araçlar geliştiren egemen sınıflar, fiziki baskının yetersiz olduğunu keşfederek ideolojik söylemler üzerinden toplumu manipüle etmeye çalışırlar. Eğitim, kültür, din gibi üstyapısal kurumlar egemen sınıfların kendi düşüncelerini ve eğilimlerini topluma dayatmalarının birer aracıdır. Zaman içinde değişen bu araçların işlevi değil, içeriğidir (Özkan, 2006: 29).

Eğitim, eğitim hizmetinden yararlananlara mevcut sistemin ideolojisini aşılıyarak toplumdaki kurumlara saygılı olmalarını, egemen güçleri eleştirmekten sakınmalarını, yani mevcut düzeni sürdürecekt kişiler yetiştirmeyi sağlayan etkili bir araç durumundadır. Bu şekilde toplumu bir merkezden yönetmek daha kolay olmaktadır. Eğitimin bugünkü anlamı iktidarların kendi varlıklarını sürdürme amacına dönüşmüştür. Halkın eğitimle bilinçlenmesinden sonra elindeki gücü yitirmeye başlayan iktidar ve iktidarı kendi çıkarları için yönlendiren çevreler, sermayeyi, halkın inançlarını, yoksulluk ve yoksunluklarını kullanarak eğitim hizmetinin amaçlarını kendi çıkarları için kullanmaya yönelmişlerdir.

On sekizinci yüzyılın sonlarında, iktidarlarına sadık yurttaşlar yetiştirme işlevi yüklenen eğitim kurumları, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında, sanayi devrimiyle birlikte sadece eğitilmiş değil, aynı zamanda fabrikanın montaj hattında ağır ve sıkıcı iş saatleri geçirecek itaatkâr işçiler yetiştirmeyi de üstlenmiştir (Spring, 2010: 21).

Yakın geçmişte ülkeleri yönetme görevini krallar ve padişahlar üstlenirken, bu gün adına *demokrasi* denilen ve kendilerini halka seçtirten hüküm(darlara) etlere bırakmıştır. Sadece adı değişen yönetim biçimlerinde değişmeyen tek şey; geniş halk kitlelerinin yoksullukları ve yoksunluklarıdır. Hatta yoksulluğun (yoksullaştırmanın) altında bile iktidarın devamını sağlayan bir yöntem yatmaktadır. More (2007: 42) yüzyıllar önce “İnsanların ne kadar az malı varsa (yoksulsa), kralın o kadar lehinedir. Sanki kralın güvenliği bundadır; çünkü zenginlik ve özgürlük, zalim, adil olmayan bir yönetime baş eğdirtmez; zaruret ve yoksulluğa insanı körleştirir, sabırlı yapar, belini büker, onu isyana itecek dürtüyü yok eder” diyerek yoksulluk ile egemenliğin sürekliliği arasındaki ilişkiyi çözümlenmiştir. Dünya halklarının hızla yoksullaşmaları,

bu yoksulların da paradoksal olarak kendilerini yoksullaştıranları iktidar yapmaları; iktidarların da eğitimi paralı hale getirmek için *canhıraş(!)* verdikleri çabayı bu açıdan anlamak gerekir.

Thomas More'un 1516 yılında Ütopya'sında "yoksulluk insanı köleleştirir" tespitini Mel Kohn 1977 yılında, sınıf farklılığına göre ana-babaların çocuklarında görmek istedikleri davranışsal tutum üzerine yaptığı araştırmayla desteklemektedir. İşçi sınıfından anneler çocuklarından toplumsal değerlere uyma, düzene *itaat* davranışı beklerken; orta sınıf anneler mutluluk, düşünceli olma, merak ve daha fazla özgür davranışlar beklemişlerdir (Milburn, 1998: 102).

Küresel Eşitsizliğin Devamlılığı İçin Küresel Dayatmacı Eğitim

Ulusların kendi üretim biçimlerini, kültürlerini bir sonraki kuşağa aktarma amacı taşıyan eğitim, zamanla küresel sermaye için ulusal sınırları kaldıran ve adına "küreselleşme" (yani emperyalizm) denilen yapının, diğer ülkelerin eğitim sistemlerine de müdahale ederek dünyayı kendilerine göre biçimlendirme aracına dönüşmüştür.

Arz fazlası üzerine kurulu kapitalist sistem, varolabilmek, ayakta kalabilmek için yeni kaynaklara ulaşip onları denetlemek, yeni pazarlara açılmak ve yeni pazarlar açmak zorundadır. Yani varlığı, yayılmaya ve genişlemeye bağlıdır. Bu yayılma ve genişlemeyi belli bir ideolojik temele ve farklı pratiklere dayandırarak harekete geçirir. Kapitalizm, şartların olgunlaşması ile 1980'lerden sonra küreselleşme etiketi altında neoliberal ideolojiyi meşru ideoloji olarak kullanmış ve günümüzde tüm toplumsal ve ekonomik politikanın baskın odak noktası haline getirmiştir. Küreselleşme ve postmonernizm kavramıyla, neoliberal politikalar, özellikle vahşi kapitalizm maskelenmiştir.

Neoliberalizm, sermayenin lehine olan bir ekonomi, toplum teorisi ve pratiğidir (Rikowski, 2011: 115). Neoliberalizmin üç temel amacı vardır: Piyasa ve rekabet yaratmak, sermaye birikimini beslemek ve sermaye birikiminin önündeki tüm engelleri yıkmaktır (Rikowski, 2011: 113).

1970'lerden beri dünyadaki üretim fazlasının sonucu olarak, kapasiteyi üretime yönelik geliştirmekten alınan karın azalması, üretim yerine finansa yatırımda büyük artışa yol açmıştır (Mclaren, Rikowski, Cole, & Hill, 2006: 35). Finansın serbestçe dolaşımı için, devletlerin sosyal politikalardan çekilmesi yani, kamu yatırımlarının özelleştirilmesi, doğrudan dış yatırıma açık hale getirilmesi ve serbest ticaret için gerekli koşulların (uluslararası anlaşmaların, yasal düzenlemelerin vb.) sağlanması ön plana çıkmaktadır. 15 Nisan 1994 tarihinde imzalanan Uruguay Round Sonuç Belgesi ile Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) bu koşulların sağlanmasının en somut örnekleridir.

Neoliberal ideoloji, uluslararası kuruluşlar aracılığıyla yaygınlaştırılmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (DB) ve Avrupa Birliği (AB) gibi kuruluşlar, yaptıkları ticaret ve yatırım anlaşmaları, özellikle az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere verdikleri krediler, dayattıkları uyum politikaları vb. yollarla ekonomik, sosyal ve siyasal yaşamı kontrol altında tutabilmektedirler (Aslan, 2007/2008).

Sınıfsal bir proje olan neoliberalizmin, toplumları, sosyal ilişkileri ve toplumsal yeniden üretimde kilit rolü oynayan kurumları yeniden organize etmeye girişmesinin arkasında üç temel amaç vardır: Zenginliğin yeni yönetsel yapılarla yukarıya, yöneten elitlere yeniden dağıtılması; eğitim sistemlerinin temel amacının ekonomiye işçi yetiştirecek tarzda yeniden yapılanması ve eğitimin kamu hizmeti olmaktan çıkarılıp kar amacı güden şirketlere stratejik bir yatırım alanı olarak sunulması (Robertson, 2007).

Üretimi değil de ithalatı destekleyen, yani gelişmiş ülkelerin açık pazarı haline dönüştürülmüş bağımlı bir ekonomi politikasının egemen olduğu ülkelerde fen bilimlerine, mesleki ve teknik okullara ve ar-ge yatırımlarına yönelik bir planlama yapılmaz. Böyle ülkelerde eğitim sisteminin gelişimi/değişimi ülkenin iç dinamiklerinin ihtiyaçları doğrultusunda değil de bağımlı oldukları küresel ekonominin çıkarları doğrultusunda yine eğitim politikaları ithal edilerek şekillendirilir. Bunlar Toplam Kalite Yönetimi, Çoklu Zeka, Yapılandırıcı Yaklaşım, Bologna Süreci vb. gibi adlarla anılırlar.

Bunun en somut ve son örneğini, insanların bilimsel düşünme algısına doğrudan müdahale eden, bütünü parçalayan ve parçayı bütünden ilişkisizleştirerek anlamayı, yorumlamayı amaç edinen ve bu gün birçok ülkenin eğitim sistemini şekillendiren “yapılandırıcı” yaklaşımda görmekteyiz. Perkins’e göre (1999; Akt: Yapıcı, 2008: 555), yapılandırıcı yaklaşımın doğasında *okumak* ve dinlemek yerine tartışmak vardır. Bilgi, beceri ve yeterlilikler *bilimsel bilgiyi* merkez alarak değil, öğrencinin aktif olduğu etkinlikler yolu ile gerçekleştirilmektedir (Yapıcı, 2008: 559).

Yine bu yaklaşıma göre gerçeklik, zihin tarafından basitçe algılanmaz, oluşturulur; bu oluşturulan gerçekler çok çeşitlidir ve hiç birisi diğerinden üstün değildir. Bundan dolayı doğrunun ve gerçekliğin doğası bütünüyle belirsizdir (Tarnas, 1991; Akt: Aydın, 2006: 13). Gerçeklik ve doğruluk, dil, kültür ve bireyin bilişsel yapısına bağlı olduğundan, evrensel bir bilgi ve değer de bulunmamaktadır; her şey yerel ve kültürel. Yerellik olgusu, gerçeğin kültürlere göre değişebileceği ve evrensel doğrunun bulunamayacağı savının bir sonucudur. Kısaca her kültürün kendisine göre doğruları olan bir dünyada evrensel bilgiye yer yoktur (Aydın, 2006: 16).

Bu durum, evrene, topluma ve insana yapılandırmacılık penceresinden bakıldığında parçalı, bölük pörçük, neyin hangi şeyle ilişkili olduğu belirsizdir. Sistemsiz bilgiler, zihinsel bir karmaşanın yanı sıra, gerçeğin bütüncül fotoğrafını çekmeyi de engellemektedir. Bunun olumsuz sonuçları, eğitim bilimleri ve yapılandırmacılığı temel alan bir eğitim programı için de içinden çıkılması olanaksız paradokslar oluşturacak niteliktedir (Aydın, 2006: 12-17). Postmodern pedagoji, kimlikleri, farklılıkları, öznel deneyimleri, kişisel hikâyeleri, farklı vaka sunumlarını öne çıkarırken nesnel bilgi imkânlarını, entelektüel yeti ve çabaları, Bilim'e olan inancı, Aydınlanma geleneğini de zayıflatmaktadır (İnal, 2011: 12). Yapısalcılık sonrası ortaya çıkan postmodernizm vb. akımların bilim ve teknoloji eleştirileri daha farklı bir nitelik arz ediyor. Onlar sorunun, bilimin evrenselci yorumunda, akılcılığında, yöntemsel tekçiliğinde ve nesnel doğru kavramında yattığını düşünüyorlar (İrzık, 2005: 19). Bu türden moda yaklaşımlar bilimsel düşüncenin, nesnel-olgusal doğrunun, aklın karşısında konumlanmaktadır. Bu konumlanma İrzık (2005:17)'a göre, nesnel doğruyu, ortak akıl idealini yadsımak mevcut iktidarın otoritesini meşrulaştırır. Eğer evrensel, kültürlerüstü yada ortak doğrular ve rasyonalite yoksa, zayıflar güçlüleri eleştirmek için çok önemli ve etkili bir araçtan yoksun kalırlar. Kendi doğrularına dayanarak yaptıkları sömürü eleştirisi ikna edici olmayacaktır, çünkü güçlüler "*size göre, sizin açınızdan öyle, bize göre değil!*" diyeceklerdir. Nesnel doğrular ve bu doğrulara dayanarak yapılan eleştirilerin haklılığı zayıfların, ezilenlerin ve sömürülenlerin çoğu zaman tek silahıdır.

Kompradorlar eliyle eğitim sistemine dayatılan yapılandırmacı yaklaşımın balyozuyla, algılama, anlama ve yorumlama sistematiği parçalanmış halk yığınları, yağmacı küresel sermayenin robotları haline dönüşürler. Halklar yarı-okumuşlar(!) eliyle bilimin bütünleyici bilgisinden uzaklaştırılır; daha yerel, etnik ve dinsel düşünmeye başlarlar. İstenen de zaten budur: olaylar ve olgular arasında bağlantı kuramayan bireylerden oluşan kitleler. Böylece halk yığınları yoksulluklarını, açlıklarını, eğitim ve sağlığın alınıp satılan meta'ya dönüştürülmesini, toplumsal eşitsizliklerin nedenlerini, doğanın nasıl ve kim için yağmalandığını ve kendilerinin bu yağmalamaya nasıl hizmet ettiklerini anlamaları güçleşir. Eğitim yoluyla yaratılmaya çalışılan 21. yüzyıl Ortaçağı'dır.

Sonuç

Eğitimin görevi bireyi her yönüyle tanıyarak, onda bulunan gizil gücü bulup o gücü geliştirecek ortamı sağlamak, böylece bireyin kendisini gerçekleştirmesine yardımcı olmaktır. Oysa günümüzde eğitim bireyi kendisine, topluma ve doğaya yabancılaştırmaktadır. İnsan, kendisi olmak yerine rekabeti kutsayan piyasanın talep ettiği bir makineye dönüşmektedir.

İnsan-doğa ve insan-toplum ilişkilerinin bir ögesi olan eğitim, bu anlamıyla pek çok toplumsal durumla iç içedir. Yukarıdaki değerlendirmeleri dikkate aldığımızda, toplumsal bir olgu olan eğitimin dinamik bir karaktere sahip olduğu görülebilir. Eğitim bu yönüyle hem toplumsal gelişim ve değişimden etkilenen hem de toplumun gelişimini ve değişimini etkileyen bir özellik taşır.

Üretim araçlarını elinde bulunduran güçlerin manipüle aracına evrilen eğitim, toplumlar arasındaki farklılıkları düşmanlık nedeni olarak gören, bireyleri önyargılarla koşullandıran, emek ve sevgi unsurlarını göz ardı eden, bireyler arasında sürekli rekabet ortamı yaratıp işbirliğini, “*insanın en kutsal davranışı: dayanışmayı*” dışlayan güçlerin amaçlarına hizmet eder. Bu durum eğitimin yalnızca nicel boyutunun öne çıkmasına, nitel boyutunun ise yok sayılmasına neden olur. Okullar doğaya, topluma ve insana yabancı olmayan bireyler yetiştirmek yerine; sınavlarda yüksek not alan, rekabeti körükleyip dayanışmayı yok eden, doğaya ve toplumda olup bitene duyarsız, işini iyi bilen(?), sınav tekniklerini öğrenen, köleler yetiştiren bir kurum haline gelir. Böylece bireyler, kendilerini etkileyen toplumsal güçlerin bilincine varamadığı için bu güçleri değil dönüştürmek, bu güçlerin devamını sağlamak için çabalayan varlıklara dönüşürler.

Evreni canlı bir organizma olarak görmenin zamanı gelmiştir. Köyde, kentte, ülkede daha doğrusu dünyada yaşananlar sadece bizleri değil, tüm insanları ve canlıları etkiler durumdadır. Dünyamızın akciğerleri konumundaki yağmur ormanlarının yok olması, kutuplardaki buzulların erimesi, termik ve nükleer santraller, savaşlar, kuşlarla taşınan salgın hastalıklar ve AIDS gibi ölümcül hastalıklar yalnızca ortaya çıktıkları bölgeleri değil, tüm dünyayı tehdit eden olaylardır. Eğitim, bireylere toplumun kültürünü aktarmakla kalmayıp, bireylere insan ırkının ve doğanın bir parçası olduğunu da öğretmelidir.

Tanilli'ye göre (2005: 18), çağdaş eğitimin anlamı, boyutları ve hedefleri: Kökünden sökülüp koparmadan geliştirmek; dallarını kırmadan zenginleştirmek; ulusal kültürlerin zenginlik ve değerlerini yadsımadan evrensel kültür değerleriyle donatmak; insanı dünyadaki yeri konusunda bilinçlendirmek; geçmişe neler borçlu olduğu, bugünün ne olduğu ve geleceğin nasıl olacağı konusunda bilinçli kılmak; insana, geleceği kendi ellerinde tuttuğu güvenini vermektir.

Sonuç olarak Marx'ın başta belirttiğimiz sözünden yola çıkarsak eğitim, insanı kendisine, topluma ve doğaya yabancılaştırmadan gizil güçlerini geliştirme; kendisini gerçekleştirme, yani “*sahip olan insan*” değil, kendisi bir şey “*olan insan*”ı yetiştirdiği oranda “*insan insanlaşacak*” yani doğasına dönecektir.

KAYNAKÇA

- Althusser, L. (2010). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları. (A. Tümertekin, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Aydın, H. (2006). “Post-Modernizmin Eğitimdeki İz Düşümü: Yapılandırmacılık” Eğitim Bilim Toplum Dergisi (Cilt:4,Sayı.16) 4-21.)
- Geçtan, E. (2000). İnsan Olmak (İstanbul: Remzi Kitapevi).
- Geçtan, E. (2000b). Psikanaliz ve Sonrası (İstanbul: Remzi Kitapevi).
- Gökçe, F. (2005). Değişme Sürecinde Devlet ve Eğitim (Ankara: Tekağaç Kitap).
- Guterk, Gerald L. (2006). Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar (Çev. Nesrin Kale). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Gündüz, M. ve Gündüz, F. (2002). Vatandaşlık Bilinci (Ankara: Anı Yayıncılık).
- İrızık, G. (2005). Bilim Savaşları (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları).
- İlin, M. ve Segal, E. (1998). İnsan Nasıl İnsan Oldu? (Çev. A. Zekeriya). (İstanbul: Say Yayınları).
- İnal, K. (2011). Müşteri – Öğrenci Nasıl Üretilir? (Birgün Gazetesi, 01.12.2011).
- İnal, K. (2008). Eğitim ve İdeoloji. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- İnal, K. (2009). Meslek Lisesi Memleket Meselesi. Eleştirel Pedagoji(7), 35-40.
- Kemerlioğlu, E./ Kızıılçelik, S./Gündüz, M. (1996). Eğitim Sosyolojisi (İzmir: Saray Kitabevleri).
- Köse, M. R. (2006/2007). Aile Sosyo-Ekonomik ve Demografik Özellikleri ile Okul ve Özel Dershanenin Liselere Giriş Sınavına Katılan Öğrencilerin Akademik Başarıları Üzerindeki Etkileri. Eğitim Bilim Toplum Dergisi, 5(17), 46-77.

- Marx, K. (1993). *Ekonomi Politğin Eleştirisine Katkı*, (Ankara: Sol Yayınları).
- McLaren, P. (2011). *Okullarda Yaşam: Eleştirel Pedagojiye Giriş* (Ankara: Anı Yayıncılık) (Çev. Ed: Eryaman, M, Y. ve Arslan, H.).
- McLaren, P. Gleen, R. Mike C. Dave, H. (2006). *Kızıl Tebeşir: Eğitim Söyleşileri* (Çev. Özge Yılmaz). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Milburn, M. A. (1998). *Sosyal Psikolojik Açından Kamuoyu ve Siyaset* (Ankara: İmge Yayınevi).
- More, T. (2007). *Utopia* (İstanbul: Cem Yayınevi) (Çev. E. Gürol).
- Ozankaya, Ö. (1984). *Toplum Bilim Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Savaş Yayınları).
- Ozankaya, Ö. (1996). *Toplumbilim* (İstanbul: Cem Yayınevi).
- Özkan, H. H. (2006). “Popüler Kültür ve Eğitim” *Kastamonu Eğitim Dergisi* (Cilt:14, Sayı.1) 29-38.
- Öztürk, H. (1993). *Eğitim Sosyolojisi* (Ankara: Hatipoğlu Yayınları).
- Russell, B. (2005). *Sorgulayan Denemeler* (Ankara: TÜBİTAK) (Çev N. Arık).
- Spring, J. (2010). *Özgür Eğitim* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları) (Çev. A. Ekmekçi).
- Tan, M. (2000). “Eğitimde Kadın Erkek Eşitliği ve Türkiye Gerçeği”, *Kadın Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset* (İstanbul: TÜSİAD).
- Tanilli, S. (2005). *Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz* (İstanbul: Ada Yayınları).
- Tezcan, M. (1997). *Eğitim Sosyolojisi* (Ankara: Yazarın Kendi Yayını).
- Yapıcı, M. (2008). *Yapılandırmacılık. Yıldırım, İ. (Der.), Eğitim Psikolojisi* (Ankara: Anı Yayıncılık).
- Yılmaz, T. (1980). *Okulun Toplumsal İşlevi* (Çevirmenin Önsözü. İ. Szaniawski içinde). Ankara: Onur Yayınları.